

Agado por Esperanto, kun precizaj indikoj pri lokoj, jaroj ktp.
Verkaro, kun indiko de kompleta titolo de la pecoj, loko kaj jaro de eldono, ev. numero de eldonoj de ĉiu peco kun pli ol unu.
Notindaj apartaĵoj aŭ aldonaĵoj.

Ĉio en konciza, telegrafa, leksikona maniero, sed sufiĉe klare, por eviti denovan enketon pro dubaj punktoj. La tekston, ĉe plej konataj gravuloj, akompanu bona pasportformata bildo por ornami la biografiaĵon.

Redaktas la libron la estinta Direktoro de UEA S-ro Hans Jakob, Palais Wilson, Genève, Svislando. La Estraro de UEA rajtigis lin uzi la riĉan materialon de la UEA-Biblioteko en Ĝenevo; plie la redaktoro disponas ampleksan dokumentaron el la redakcio de la *Enciklopedio de Esperanto*.

Temas pri kolektiva verko kaj la bonvolan kunhelpon de ĉiuj ni insiste petas kaj tre dankas. Ideojn kaj konsilojn plezure ricevos la redaktoro. Antaŭvideble la libro devas esti finredaktita kaj prestaŭge tajpita frue en 1960 (sub la kutima rezervo, bone komprenita).

413.164 : 389.6(100) : 408.92

INTERNACIA LINGVONORMIGO EN SCIENCO KAJ TEKNIKO. ESPERANTO AŬ INTERLINGUA?

de R. HAFERKORN

D-ro tekn. Eugen Wüster, aŭtoro de la bonkonata verko „*Internacia lingvonormigo en la tekniko*” aperinta dum 1932 en la eldonejo de „*Verein deutscher Ingenieure*” en Berlino, denove pritraktis tiun problemon en artikolo kiu aperis en la germana lingvosciencia revuo „*Sprachforum*” (1-a jarkolekto (1955), n-ro 1-a). Simila artikolo de W. aperis ankaŭ en la franca revuo „*Arts et Métiers*”.

Ĉar kelkaj tezoj kiujn enhavas tiuj artikoloj, kaŭzis multe da miskompreno kaj miro kaj tial proteston ĉe la esperantistaj inĝenieroj kaj scienculoj, la verkinto de ĉi tiuj linioj entreprenis klarigi tiun miskomprenon jam en artikolo aperinta en Sc. Rev. 8 31-34, kaj D-ro Roelofs aldonis pluan klarigon sur p. 34-36 en sia recenzo pri la artikolo „*Technische Sprachnormung*” de d-ro Wüster.

Konsidere al la graveco de la pritraktita temo mi emas ne neglekti la aferon prezentante ĝin al la *kunsidoj de la 43-a U.K. en Mainz* en formo de jena resumo.

En la citita artikolo Wüster unue priskribas la organizon kaj la historian evoluon. Li skribas: „La internacia teknika lingvonormigo estas organizata ĉefe de la Internacia Normiga Organizaĵo (*Int. Org. for Standardization*, mll. ISO).

ISO estas la tegmenta federacio de la naciaj normigaj organizaĵoj. Ĝi fondis en 1952 apartan „Teknikan Komitaton”. Tiu ĉi nomiĝas ISO/TC 37 „Terminologio”. La Aŭstria Normiga Komisiono (ÖNA) havas la funkcion de sekretario de ĉi tiu komitato.

La plej grava finita verko en la kampo de la internacia teknika lingvonormigo estas la plurlingva difinvortaro de la Internacia Elektroteknika Komisiono (IEC). IEC nun estas sekcio de ISO.

De antaŭ kelkaj jaroj ankaŭ UNESKO klopodas helpi la internacian laboron terminologian, nome per publikigado de fakvortaroj kaj subtenado de la vortara programo de la *Union des Associations Techniques Internationales* - UATI. Ĝis Majo 1953 jam aperis 24 plurlingvaj fakvortaroj, ĉe kies preparado kunhelpis la natursciencia sekcio de UNESKO.

Tiuj vortaroj kiuj estas ellaboritaj laŭ la direktivoj de Unesko, nur pere servas al la normigo. Nome tio validas, ĉar Unesko rekomendas marki en la fakvortaroj la normigitajn terminojn kiel tiajn.

Por la lingvo la plej grava aĵo ne estas la ekstera formo de la terminoj, sed la *sistemo de nocioj* sur kiu ĝi baziĝas. Estas neeble, ĝuste normigi *terminojn*, se oni antaŭe aŭ samtempe ne metas ĉiujn parencajn *nociojn* en unu sistemon. Tial ankaŭ estas utile unue konsideri la nocion, kiam oni fiksas regulojn por terminoj. Tio signifas ke la difinoj estas pritraktendaj antaŭ ol oni fiksas la terminojn. Ofte difinoj estas mallongigataj por fariĝi terminoj. — Tio validis por la normigo interne de kiu ajn nacia lingvo.

Sur la interne normigitaj terminoj nacilingvaj baziĝas la internacia interegaligo de la fakaj terminoj. Tio fariĝas laŭ jena vico:

(1) **Interegaligo de la nocioj.** — Kiu aŭdas ion pri internacia normigo de terminologio, plej ofte opinias, ke tio nur estu nomo por la enkonduko de fremdvortoj aŭ artefaritaj vortoj. — Efektive tamen la plej urĝa tasko de la internacia normigo faklingva konsistas el la interegaligo de la *nocioj* kaj nocisistemoj. La IEC-Vortaro ekz-e prezentas multajn ekzemplojn de tia interegaligo de nocioj.

(2) **Interegaligo de la semantika (= interna) formo.** — Dualoke la internacia lingvonormigo estas interegaligo de la „interna formo” de la terminoj. La granda plimulto de la terminoj ne estas simplaj vortoj uzataj en sia fundamenta signifo, sed vortkunmetaĵoj kaj nocimetajforoj (vortoj uzataj *metafore* aŭ laŭ *figura senco*). La *laŭvorta fundamenta signifo* de tiaj terminoj estas tio, kion oni nomas la „internan” (aŭ ankaŭ „semantikan”) formon de termino. La interegaligo de ĉi tiu interna formo konsistas do en „*pruntotraduko*”.¹⁾

¹⁾ La kursivaĵoj estas ekzemploj de pruntotradukoj:

Gr: peristasis	→ L: <i>circumstantia</i>	→	<table border="0"> <tr> <td>A: circumstance</td> <td rowspan="4">} → E: cirkon-</td> </tr> <tr> <td>F: circonstance</td> </tr> <tr> <td>G: Umstand</td> </tr> <tr> <td>Ned: Omstandigheid</td> </tr> </table>	A: circumstance	} → E: cirkon-	F: circonstance	G: Umstand	Ned: Omstandigheid	
A: circumstance	} → E: cirkon-								
F: circonstance									
G: Umstand									
Ned: Omstandigheid									
			<table border="0"> <tr> <td></td> <td>stanco</td> </tr> <tr> <td></td> <td>(= ĉirkaŭ-</td> </tr> <tr> <td></td> <td>staraĵo)</td> </tr> </table>		stanco		(= ĉirkaŭ-		staraĵo)
	stanco								
	(= ĉirkaŭ-								
	staraĵo)								

(3) **Interegaligo de la ekstera formo.** — Sendispute en plej lasta vico — tiel laŭ la amplekso, kiel ankaŭ laŭ la graveco — staras la interegaligo de la ekstera formo de la terminoj, t.e. de ilia sonformo aŭ ilia skribformo. — Gravan kontribuaĵon al ĉi tiu parta tasko prezentas la *Interlingua-vortaro*, kiu en 1951 estis publikigata kiel rezultato de la jardeka esplorkonferenco de la *International Auxiliary Language Association* (IALA) en Novjorko. Ĉi tiu vortaro estas konata precipe sub la nomo IALA-vortaro.

Kiam en 1936 la Teknika Komitato ISA 37 „Terminologio” komencis okupiĝi pri la demando de la internaciaj terminoj, la reprezentantaj de pluraj landoj opiniis ke la solvo konsistu en „kodaj vortoj”, kiuj estu formataj en simila maniero kiel Esperanto-vortoj. Jam post mallonga tempo tamen evidentiĝis ke tia solvo kaŭzas preskaŭ unuaniman reziston de la normigaj fakuloj. Kaj tion pro tio, ĉar esperantaj vortoj kiel *konus/o*, *konus/a*, *konus/eco* malproksimiĝas nenecese rimarkinde de la jam internaciaj formoj „*cone*, *Konus*”, „*conic*, *konisch*”, „*conicity*, *Konizität*”. — La debatoj de la lastaj antaŭmilitaj jaroj montris ĉiam pli klare, ke por la celoj de la internacia terminarnormigo io alia necesas: nome speco de terminologia ŝlosilo, kiu elprenas el la ekzistantaj internaciaj fakvortoj la esencajn erojn tiamaniere, ke povas esti gajnataj el ili per inter- kaj eksterpolado laŭvole multaj neologismoj laŭstilaj. La sistemo de la IALA tre proksimiĝas al ĉi tiu celo.” — Tio estis la klarigo de W ü s t e r.

Ĝis tie la pensoj-sekvo de E. W ü s t e r ankoraŭ estas tolerebla por ni Esperantistoj, sed kion W ü s t e r aldonas en la nun sekvantaj frazoj, vokas nian unuaniman proteston: „La vortoj *cono*, *con/ic*, *con/ic/itate* ekz-e ĉiu ajn komprenas; ili estas formitaj laŭ simplaj, antaŭkonataj reguloj el antaŭkonataj elementoj. Ĉi tiaj formoj estas transigeblaj laŭ ĉie konataj reguloj en ĉiun nacilingvon, kaj inverse.” — Ankaŭ en la franca fakrevuo „*Arts et Métiers*” W ü s t e r publikigis similan prijuĝon de la afero. S-ano Ing. F. Ch a r l e t (Mézières) protestis al la revuo, skribante ke Esperanto pruvis multfoje sian taŭgecon por ĉiuj internaciaj rilatoj; oni ne povu diri ke grandskala sincera provo de ĝia uzo fiaskis! Ĉar W ü s t e r en tiu artikolo diris „Esperanto prezentas la internaciajn terminojn sub formo ofte nerekoncila por neesperantistoj — ekz-e: „*internaciigo*” por „*internationalisation*””, Ch a r l e t prave replikis jene: „Estas strange postuli ke ĉiuj komprenu sen minimuma lernado; ke Esperanto, per sia sistemo de vortfarado, kaj sia simpla gramatiko, ebligas plej facile esprimi ĉiun ideon; ke ekz-e oni trovas tiun sufikson „*ig*” ankaŭ en „*varmigo*”, en „*funkciigo*”, kies tradukoj en la diversaj lingvoj malsimilas: tio montras la superecon de nia logika Esperanto.”

Tamen estas fakto ke la plimulto de la fak-organizaĵoj tutmondaj,

kaj precipe la normigaj fakuloj en ISO kaj Unesko inklinas al la metodo de *Interlingua* kaj de la *IALA-Vortaro*, ne al *Esperanto*. La kialo evidentiĝas el jena alineo de W ü s t e r: „Devas esti precipe emfazate, ke la esplorrezultoj fiksitaj en la IALA-Vortaro nepre ne limigiĝas al la ekstera formo de la terminoj, sed ke ankaŭ estas zorge pritraktita la semantika flanko. Ekz-e oni ekzamenis, kiuj el la ekzistantaj signifoj estas konsiderindaj kiel internaciaj.” — La verkintoj de la IALA-Vortaro preferis la esploron de *etimologia deveno* de la bazaj terminoj. Tial ili venis ofte al alia rezultato kiel Z a m e n h o f en sia „Universala Vortaro”. Sed pri tio nur poste!

En sia letero de la 7/10/'55 al la subskribinto D-ro W ü s t e r klarigis la problemon denove pli detale: „Ĉe la interegaligo de la ekstera formo de la naciaj fakesprimoj (precipe de la latin- kaj grekdevenaj) la komuna etimologio estas fundamente grava. Ĝi povas esti prezentata evidente per lingvohistorie ĝuste formitaj „normformoj”, kiuj estas kiel eble plej multe liberigitaj de naciaj proprecoj. La esprimon „normformo” tie estu komprenata analoge al la esprimo „normformo de ekvacio”. Simile okazas delonge en lingvohistoriaj verkoj, ekz-e per la rekonstruado de popollatinaj aŭ mezolatinaj formoj. — Terminaroj de ĉi tiu speco estas taŭgaj por fariĝi la bazo por la nacilingvaj formoj de internaciaj fakesprimoj. Modelojn por ĉi tiu metodo oni trovas abunde. Ankaŭ por la fakaj terminoj de Esperanto tiaj terminaroj devas esti la etimologia bazo („2-ŝtupa metodo”). Ankaŭ ĝis nun estis kutime tion fari. — Male estas laŭprincipe neeble, inversigi ĉi tiun procedon, nome derivi naciajn esprimojn (de la eksteraj formoj) el la esperantlingvaj vortoj. Kaj tion pro la tro eta etimologia parenceco de la derivsistemo de Esperanto kaj pro la ofte arbitra ŝanĝo de la vortradikoj en Esperanto. Laŭ la opinio de neesperantistaj fakuloj la esperantaj „kodovortoj” laŭ sia ekstera formo tro devias de la grek-latinaj formoj uzataj en multaj lingvoj.” (Se Zamenhof tiel agadis, li do havis certajn motivojn por fari tion. R. H.)

En la menciita letero W ü s t e r tiam konkludas ke temas pri du problemoj tute apartaj unu de la alia: unuaflanke la kreado de internacia lingvo por la ĉiutaga interkompreniĝo de la homaro — li ne dubas ke Esperanto tiurilate estas la plej taŭga — kaj duaflanke la interegaligo de la ekstera formo de la naciaj fakterminoj. W ü s t e r diris: „Se oni intermiksas la du problemojn, tiam tio malhelpas solvi ambaŭ problemojn. Mi ne povas tute senkulpigi min pro tio, ke mi nebuligis en miaj publikigaĵoj antaŭ kelkaj jardekoj ĉi tiun distingon. Depost tio mi fariĝis pli riĉa je 25-jara lingvo-interegaligo kaj lingvo-normigo.”

W ü s t e r plu skribis: „Mi scias ke la esperantistaro plej ofte ne pripensadis ĝis nun pri la *interlimigo de tiuj du problemoj*. Kelkaj espe-

rantistoj eble ankaŭ rifuzus la dudividon de la problemo, verŝajne pro iu instinkta malpacienco. — Pro tio mi jam kelkajn jarojn antaŭ la milito petis taŭgegajn reprezentantojn de la esperantistaj inĝenieroj, ne ĉiam rigardi min kiel reprezentanton de Esperanto en la IEC kaj en la ISA, sed anstataŭ tio enigi personojn de ilia elekto. Tio tiam ankaŭ fariĝis en la IEC kaj parte en la ISA. — En la ISO ekzistas principe du ebloj por la persona reprezentado de iuj ajn starpunktoj: per nacia normiga komisiono (kun voĉdonrajto), aŭ per internacia organizaĵo (kiel observanto, t.s. sen voĉdonrajto). Se la esperantistoj volas iri la unuan vojon, tiam ili devas provi, gajni nacian normigan komisionon por sia starpunkto. En la dua kazo internacia organizaĵo devas peti aliron ĉe la ĝenerala sekretario de la ISO.”

La tempo urĝas ke ni, Esperantistoj, enpenetru en tiujn internaciajn fak-organizaĵojn. Pro tio la menciita konsilo de Wüster estu pri diskutata en la kongresaj kunsidoj de ISAE kaj de la AKADEMIO.

Fine ni denove konsideru „*Interlingua*”n. — Tamen ni, Esperantistoj, ne tro timu eventualan konkurencon de ĝi, kaj nepre ni ne fuŝu Esperanton pro timo antaŭ Interlingua! Ĉi tie mi volas citi diron de D-ro Roelofs en letero kiun li antaŭ nelonge direktis al mi: „Ni nepre ne fuŝu Esperanton pro timo antaŭ Interlingua. Ĝi estas trompaĵo, kaj se scienculoj klopodos ĝin lerni kaj uzi — kion ili kredeble tute ne faros — ili rimarkos (spertos) tion.” — Do jam iuj Esperantistoj venis en la danĝeron de tento, pro timo antaŭ eventuala preterkuro de Interlingua, modifi iujn radikojn de la Fundamento favore al tiuj normigitaj radikoj de la IALA-Vortaro, ekz-e modifi „*gratul*” en „*kon-gratul*” aŭ „*vund*” en „*vuln*” aŭ „*vulner*”. Ni, Esperantistoj, do ne fuŝu Esperanton kaj nepre konservu la radikojn kiujn nia majstro Zamenhof elektis en sia Universala Vortaro.

La skribinto de ĉi tiuj linioj petas la Akademion de Esperanto, ĝustatempe revizii nur tiajn radikojn kiuj evidente estas arkaikaj, kaj cetere kontraŭstari eventualan fuŝan evoluadon.

019.941

(048.1)

RECENZOJ KAJ BIBLIOGRAFIO

8 = 089.1{-1 + -8} „1887/1957”

Esperanta Antologio, Poemoj (1887-1957). Redaktis William Auld. Eldonis kiel n-rojn 11-12 de la belliteratura eldonserio de *Stafeto* J. Régulo, La Laguna, Kanariaj Insuloj. — Eldonnumero 2600. Formato 155 × 215 mm². Prezo de bindita ekzemplero 67,2 steloj, de broŝurita ekzemplero 57,6 steloj.

Jen kian donacon faris al ni ĉe la sojlo de la Zamenhof-jaro nia poeto kaj beletristo kaj laboreganta samideano William Auld kaj nia heroo eldonisto Juan Régulo Pérez! Sescent-kvardek-paĝa volumo kun pli ol 350 originalaj poemoj de pli ol 90 poetoj el pli ol 30 landoj el ĉiuj partoj de la mondo, kaj tamen apertenantaj al unu popolo, la nia! Nin enkondukas la redaktoro per 17-paĝa artikolo kaj poema De-

diĉo. La Esperantan poetojn de tiu 70-jara periodo li dividis en tri grupojn aŭ periodojn: (1) „Primitiva Romantismo” (1887-1919), (2) „Polurita Romantismo” (1919-1939), (3) „Metafiziko” (1945-?). Al la unua el ĉi tiuj periodoj estas dediĉitaj 73 paĝoj, al la dua 289 paĝoj (kun ĉefaj kolonoj: Kalocsay, Baghy, kaj en dua vico Tárkony kaj Kurzens), kaj al la tria, en kiu Britujo ludas gravan rolon, 167 paĝoj. En Aldonaĵo troviĝas fragmento el epopea poemo de pastro Johano Ricci; ĉi tiu poemo, kun la amplekso de la Dia Komedio, finverkita en 1926, neniam trovis eldoniston. La nun publikigita fragmento estas 4-paĝa.

Sekvas unupaĝa Postnoto de la redaktoro, 6-paĝa Glosaro, 12-paĝa Notaro, 15 paĝoj da biografietoj, 18-paĝa enhavotabelo, kaj unu paĝo da korektendaĵoj.

Ĉi tiu libro montras al tiuj kiuj ankoraŭ tion ne sciis, ke vivas la internacia lingvo, ke floras riĉe ĝia poezio, ke tiu poezio plene maturiĝis, kaj neniel bezonas honti antaŭ tiuj de la naciaj kulturlingvoj. Inter niaj poetoj ĉiaj profesioj estas reprezentitaj: kuracistoj, inĝenieroj, instruistoj, ĵurnalistoj, pastroj, oficistoj, sed ankaŭ troviĝas karb-ministo kaj havenlaboristo. La plej freŝdata Esperantista poeto reprezentita en la Antologio lernis la lingvon nur en 1955 kaj verkis sian unuan esperantan poemon kvin monatojn poste; en „*Belarto*” li mem miris pri „*La miraklo de la Esperanta poezio*”. Rimarkinde estas ke inter la 90 poetoj estas nur 9 virinoj.

Kun ĝojo mi rerenkontis en ĉi tiu Antologio multajn poemojn jam pli frue admiritajn aŭ jam de longe al mi karajn; kun eĉ pli granda ĝojo mi unuafoje renkontis perlojn de nia poezio kiujn mi ankoraŭ ne konis. Kaj kiam oni kelkfoje vane serĉas poemon de poeto ŝatata (kiel mi ekz. de Juliette Baudin), oni pripensu ke Antologio ja ne povas komleti!

Verkante ĉi tiun recenzon mi nun publike esprimu supozon kiu ekstis ĉe mi jam antaŭ multaj jaroj. En la konata „*Siberia Lulkanto*” de Baghy troviĝas la versoj

„*Prude krude fremdaj homoj*

venas el insid’ ...” (p. 160, tute malsupre).

Longe mi estis mirinta pri tiu vorto „*prude*”, kiu, laŭ sia senco, ege strange impresas en ĉi tiu kunteksto; tiam, subite, mi ekhavis la ideon ke ĝi estas simpla preseraro en la originalo (*Preter la Vivo*), kiun oni poste simple kopiis, kaj ke la ĝusta vorto estas „*trude*”. Ĉar la poeto ankoraŭ vivas, estus bone, se li mem forigus la dubon pri ĉi tiu punkto.

Kvankam mi scias ke oni ege klopodis pri la biografietoj, tamen ne ĉio estas en ordo. Neĝustaj estas la indikoj pri la prononco de la nomoj Jan van Schoor (ĝuste: van sho:r, perfekte rimanta al *kor*) kaj Lodewijk Cornelis Deij (ĝuste: dej) kaj eble de aliaj. Laŭ informo kiun mi iam legis en *La Juna Vivo* Ludmila Jevsejeva estis mortigata en la dua mondmilito; (laŭ ŝia biografieto oni kredus, ke ŝi ankoraŭ vivas). Pri kelkaj pseŭdonimoj la „biografietoj” intence mistifikas.

Se noto sur p. 593 pri la usona poeto Ezra Pound diras ke „li konvertiĝis al faŝismo”, mi kredas ke Auld ne estas tute justa al li; mi havas la impreson ke ĉi tiu granda poeto estis pli samideano de mi, ol faŝisto, kaj ke nur lia ega malamo al la „uzurokratio” kaj naiva espero ke Mussolini ĝin rompos, igis Pound aliancanon de la faŝismo. Kiu tradukos liajn „*Pizajn Kantojn*” en Esperanton?

En sia recenzo pri ĉi tiu verko en „*Esperanto*” (Februaro, 1959) s-ino